

5. Дружинин В. Н. Психология семьи : [3-е изд.] / В. Н. Дружинин. — Екатеринбург: 2000. — 208 с.
6. Лидерс А. Г. Психологическое обследование семьи / А. Г. Лидерс. — М.: Издательский центр «Академия», 2006. — 432 с.
7. Роджерс К. Психология супружеских отношений. Возможные альтернативы / Карл Роджерс [Пер. с англ. В. Гаврилова]. — М.: Изд-во ЭКСМО — Пресс, 2002. — 288 с. (Серия «Психология для всех»)
8. Целуйко В. М. Психология современной семьи / В. М. Целуйко. — М.: ВЛАДОС, 2004 — 288 с.
9. Эйдемилер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Эйдемиллер Э. Г., Добряков И. В., Никольская И. М. [Изд. 2-е, испр. и доп.]. — СПб.: Речь, 2006. — 352 с.
10. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. — СПб., 2000. — 400 с.

ВЕНГЕР А. С.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К АНАЛИЗУ РОЛЕВЫХ ОТНОШЕНИЙ В СЕМЬЕ

В статье рассматривается феноменология социального института семьи. Проанализирована сущность понятия «роль» и особенности его использования в семейных отношениях.

Ключевые слова: социальный институт, роль, семья, ролевые отношения.

WENGER A. S.

THEORETICAL APPROACHES TO THE ANALYSIS OF THE ROLE OF FAMILY RELATIONSHIPS

The article deals with social institute family. This article is devoted to the subject – matter and peculiarity role.

Keywords: social institute, role, family, role attitudes.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2013 року.

УДК 159.922

ВОВЧИК-БЛАКИТНА О. О.

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

СПОСІБ ЖИТТЯ СІМ'Ї ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ ДИТИНИ

У статті розглядається спосіб життя сім'ї у просторі багаторівневої системи «людина-середовище». Спосіб життя родини виступає у ролі комплексної характеристики, що детермінує психічний та особистісний розвиток дитини та розкривається через єдність емоційної, когнітивної та поведінкової складових.

Ключові слова: спосіб життя, середовище, психічний розвиток дитини, компоненти способу життя сім'ї, розвивальне середовище.

Усе різноманіття гуманітарних проблем екології концентрується навколо екопсихологічної парадигми. За образним визначенням А.Калмикова, «людська душа за принципом матрьошки одягає на себе спочатку організм, згодом соціальні взаємини (сім'ю, систему соціумів, у яких особистість функціонує, державу, людство), релігію, пізніше трансчасові культурні вбрання, потім природне оточення, космос у цілому. Все це разом складає середовище мешкання душі та може бути віднесене до ейкосу, місця мешкання «психо».

Важливість теми спричинена кризовим станом навколишнього середовища та загрозами загальної деформації ціннісних орієнтирів у суспільстві. Суспільство XXI сторіччя визначається тим, що стосунки сучасної людини та природного середовища є досить значно деформованими, оскільки різких швидких змін зазнав і продовжує зазнавати природний, суспільний та культу-

рний контексти розвитку. Специфіка взаємозв'язків сучасної людини з оточуючим світом вплинула на їхній внутрішній світ, загрожуючи руйнуванням загальнолюдських моральних орієнтирів, ціннісних орієнтацій тощо. І хоча проблеми людини як суб'єкта екосистеми вивчаються природничими, філософськими, культурологічними, педагогічними та психологічними науками, застереження В.І.Вернадського про необхідність побудови якісно нових стосунків з навколишнім середовищем через посилення гуманістичної складової освіти та виховання, починаючи вже з ранніх етапів онтогенезу, понині є недостатньо актуалізованим у житті наших громадян. Той факт, що інститут сім'ї переживає стан глибокої кризи не викликає сумнівів як у спеціалістів, так й у пересічних громадян. Однак, важливим є не констатація й експлуатація цього твердження (у передвиборчих та ідеологічних суперечках), а розуміння причин такої кризи й

особливостей перебігу. На часі стоїть завдання з'ясувати, чи це є тимчасова криза, яку можна подолати найближчим часом, чи криза сім'ї носить фундаментальний характер і неминуче призведе до відмирання цього соціального інституту. За будь-яких варіантів професійні психологи, як науковці, так і практики покликані розробляти захисні тактики та загальну систему упереджувальних та стримувальних заходів.

Першим за хронологією та значенням у розвитку людини середовищем є сімейне, котре вбирає у себе елементи просторової організації дому, соціально-економічні характеристики, культурний потенціал членів сім'ї, особливості традицій та алгоритми міжособистісного спілкування, виховний та освітній контекст. Сім'я з позиції соціальної психології є «мала соціальна група, члени котрої об'єднані загальною соціальною діяльністю та знаходяться у безпосередньому особистому спілкуванні, що є основою для виникнення групових норм та групових процесів» [2, с.219]. До соціально-психологічних характеристик сім'ї як малої групи відносять її структуру, склад а також стосунки між її членами (Е.Г.Ейдемиллер, В.П.Левкович, М.Такала, В.В.Юстицький). Дослідження особливостей моделі родини як соціального середовища та побудови способу її життя видається надзвичайно важливим у плані можливостей прогнозувати тенденції та зміни у ході розвитку сім'ї як генетично первинного середовища виховання дитини, а також визначення векторів того чи іншого психологічного супроводу та підтримки сім'ї. Теоретичними засадами дослідження виступають загальні положення екопсихологічного підходу до розвитку психіки (В.І.Панов, В.О.Скребець, Ю.М.Швалб, В.А.Ясвін), що у контексті заявленої теми можуть бути сформульовані таким чином: розвиток психіки дитини відбувається у тісній взаємодії з навколишнім середовищем (соціальним та природним); визначальне місце у системі відношень дитини посідає взаємодія з близькими дорослими у родині та іншими дітьми; оточуюче середовище може впливати на психічний розвиток дитини як у позитивному, так і у негативному напрямках. Характер такого впливу визначається не лише видом та напруженістю середовища, проте і характером самої взаємодії.

Сімейне середовище, за аналогією з середовищем освітнім, можна розглядати як багатовимірне соціальне утворення, як предмет теорії, експерименту та практики, та піддавати аналізу, виходячи з декількох позицій (В.І.Панов). З одного боку, – досліджувати його як чинник навчання та розвитку дитини, у ході якого взаємо-

дія дитини та середовища відбувається за схемою суб'єкт-об'єкт і дитина виступає у ролі об'єкта тих чи інших впливів батьків, родичів. З іншого боку, – у якості умови навчання та розвитку дитини, коли сімейне середовище є сутністю суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин і виступає як сукупність можливостей для опанування новими знаннями, вміннями, набуття емоційного досвіду, а також для виявлення індивідуальних особливостей дитини, їхнього розвитку.

Сім'я як цілісна «екологічна система» характеризується тим, що неузгодженість психологічних потреб та способів їхньої реалізації може тягти за собою розбалансування системи, її розпад чи деформацію при існуванні одного (одних) члена сім'ї за рахунок іншого (інших). Частіше у своєрідний епіцентр неблагополуччя потрапляють саме наймолодші члени сім'ї – діти. Таким чином, сім'я як соціальний інститут, з одного боку, покликана забезпечити дитину умовами, необхідним для розвитку і становлення її особистості, з іншого боку, як ніяке інше середовище може гальмувати процес і потенційно нести серйозні загрози як фізичному, так й емоційному, пізнавальному, загальному психічному розвитку.

Опікуючись психологічним комфортом дитини у родині, слід урахувувати його інтерсуб'єктивну природу (В.І. Слободчиков, А.В. Шувалов), оскільки дійсним суб'єктом розвитку є не сама дитина, а спільність дитини та дорослого, дитини і дорослих, тобто родинна спільність. Таким чином, ми підходимо до необхідності використання поняття *способу життя*, що визначається як організація видів життєдіяльності особистості, котрі у сукупності складають її повсякденне життя.

Згідно позиції Б.Г.Анан'єва, спосіб життя є комплексом взаємодіючих обставин (економічних, політичних, правових, соціально-психологічних та ін.). Взаємодія людини з цими обставинами життя утворює ту чи іншу соціальну ситуацію розвитку особистості, оскільки саме спосіб життя відіграє значну роль у формуванні особистості на будь-якому етапі її соціалізації. За визначенням Б.Ф.Ломова, спосіб життя, соціальні функції індивіда забезпечують формування, трансформацію і закріплення властивостей, що утворюють його психологічний склад. Соціально-психологічне трактування способу життя передбачає висвітлення питання про те, як живуть люди у сім'ї, якими є їхні вчинки та дії, які цілі вони переслідують, які саме потреби та інтереси реалізують, якими є їхні орієнтації та ідеали (О.І.Зотова, В.В.Новікова, О.В.Шорохова). У руслі діяльнісного підходу спосіб життя сім'ї визначається видами її діяльності, їхнім змістом та спо-

собами виконання (К.О.Абульханова-Славська, І.В.Бестужев-Лада, В.І.Толстих, В.А.Ядов). Серед найважливіших видів діяльності виділяються: виховна, побутова, емоційна, духовного спілкування та ін.(Е.Г.Ейдеміллер, В.В. Юстицький); до сфери діяльності сім'ї відносять також і позасімейну активність її членів: професійну діяльність членів сім'ї, спілкування дітей між собою (М.Такала та ін.).

В цьому контексті найбільш перспективним, на наш погляд, виглядає вивчення способу життя сім'ї у рамках екопсихологічної парадигми, що, за визначенням, є зорієнтованою на вивчення закономірностей розвитку і поведінки людини у системі різноманітності її взаємодії з навколишнім світом. Орієнтиром для таких досліджень виступають уявлення про те, що вивчення проблем психічного розвитку, психологічного здоров'я, варіативності поведінки, освітніх та виховних стратегій і тактик і т.п. завжди слід розглядати у форматі багаторівневої системи «людина-середовище». При цьому поняття «середовища» вбирає у себе і просторове середовище, й культурне, й освітнє, й етнічне, а також ландшафтне, мовленнєве, інформаційне та інші середовища (В.В.Абраменкова, О.В.Вернік, С.Д.Дерябо, А.М.Львовичкіна, В.І.Панов, В.О.Скребець, О.В.Рудоміно-Дусятська, Ю.М.Швалб). Об'єднуючою для підходів до визначення поняття «середовище», наведених вище, є спроба аналізу з позиції особистості. Особистість є основною точкою відліку, тим стрижнем, навколо котрого певним чином організується середовище, умови, простір. Не випадково на початковому етапі дослідження одним з найбільш вживаних понять було «оточення». Воно більш відверто транслює провідне методологічне послання цих підходів. Дійсно, якщо прийняти, що особистість, індивід, людина мають особливі, принципово відмінні від інших, якості, то можна погодитись з розглядом їх як центру, навколо котрого обертається останній світ, вибудовуються середовища, простори і т.д.

Спосіб життя особистості визначається взаємодією певних об'єктивних і суб'єктивних чинників. Відомий український учений Ю.М.Швалб виділяє типи середовищ залежно від видів життєдіяльності, а саме: культурне, освітнє, професійне, інформаційне, природно-ландшафтне, побутове, міжособистісне. Той чи інший тип середовища впливає на спосіб життя опосередковано – через чинники суб'єктивного ґатунку. Останні, визначаючи спосіб життя, можуть розглядатися більш узагальнено як відносини особистості чи конкретизуватися як взаємодія її окре-

мих підструктур: емоційно-мотиваційної, когнітивної, поведінкової. Забігаючи наперед, відмітимо, що саме сімейне середовище знаходиться на перетині декількох середовищ, об'єднуючи їх усоби водночас. Це і побутове, й освітнє, й інформаційне, і міжособистісне середовища. У кожен період розвитку сім'ї на перший план може виступати те чи інше середовище, визначаючи більш питому вагу, значення у розвитку членів сім'ї, дітей зокрема.

Аналіз літературних джерел засвідчує, що наукові дослідження способу життя сім'ї у контексті психічного розвитку та особистісного становлення дитини здійснювались у двох напрямках, які мало перетинались між собою. Перший визначався теоретичним підходом до визначення категорії «спосіб життя». Категорія способу життя виступала предметом дослідження у низці робіт соціально-психологічного напрямку, переважно визначаючи пошук базових методологічних та теоретичних підходів (А. Адлер, О. І. Зотова, С. Л. Рубінштейн, В. В. Новіков, Л.І.Сохань, В. І. Толстих, Е. В. Шорохова).

Другий – позначений значною кількістю конкретних психологічних досліджень, у яких часом, не оперуючи категорією «спосіб життя», вивчалися різноманітні прояви саме цього феномену: процеси психічної депривації та госпіталізму, тип виховання у сім'ї, стиль спілкування та взаємодії дітей та дорослих, уявлення подружжя про портрет ідеальної дитини, уявлення батьків про стратегії та тактику виховання, особливості психічного розвитку дитини та чинники, що його визначають тощо. При цьому категорію «спосіб життя» розглядають у якості комплексної характеристики сім'ї, що вбирає у себе всю різноманітність чинників, що детермінують розвиток дитини, як тло, на якому розвивається соціальна ситуація розвитку дитини, як необхідну умову розвитку здорової фізично, психічно, психологічно та духовно особистості (Р.Кемпбел, М.І.Лісіна, Й. Лангмейер, З. Матейчек А.С.Співаковська, Р.Сірс).

Спосіб життя сім'ї є сукупністю соціально-економічних та соціально-психологічних аспектів (В.П.Левкович). Соціально-економічний аспект способу життя включає житлові та матеріальні умови, пов'язані з соціальним становищем батьків, рівнем освіти, професійної кваліфікації, складом сім'ї (Т. А. Думитрашку, А.І. Захаров, Г. А. Ковальов, М. Черноушек). Соціально-психологічний аспект способу життя сім'ї є дещо менш структурованим у дослідженнях, однак, змістовний аналіз робіт цього напрямку дає мо-

жливність задати деяку систему соціально-психологічних чинників, що детермінують психічний та особистісний розвиток дитини (А. Адлер, М.І.Алексєєва, В.В.Зеньковський, Я.Корчак, А.Г.Лідерс, В.В.Новіков, М.В.Осоріна, Л.Ф.Обухова, С. Л. Рубінштейн, Є. В. Шорохова, Г.Т.Хоментаускас, Ю. Хямляйнен). У результаті взаємодії та взаємовпливів суб'єктів у родинному колі саме воно виступає як унікальне персональне мікросередовище розвитку особистості. Основними ланками сім'ї як мікросередовища є: сімейні традиції, звичаї, норми сімейної поведінки, моральний, духовний клімат, колективна думка, міжособистісні стосунки тощо.

Розглядаючи спосіб життя сім'ї як комплексну характеристику, котра охоплює широкий спектр чинників, що детермінують психічний розвиток дитини, як тло, на якому розгортається соціальна ситуація розвитку дитини, виділимо наповнення соціально-психологічного аспекту способу життя сім'ї, що включає у себе емоційну, когнітивну та поведінкову складові.

Емоційна складова способу життя сім'ї об'єднує тісне взаємопереплетіння зв'язків, стосунків членів сім'ї між собою. Це – варіативність подружніх, батьківсько-дитячих стосунків, стосунків між братами та сестрами, взаємовідносини з представниками старших поколінь, іншими родичами чи іншими близькими людьми, що є чи прирівнюються до членів сім'ї. Особистісний розвиток дитини передбачає спілкування з носіями культурних зразків, що долучають її до психологічної культури людських стосунків, дотогосоціокультурного контексту розвитку, духовного укладу, що починає засвоюватись, починаючи з раннього дитинства. Та чи інша специфіка сімейного середовища утворюється на основі безпосередніх емоційних контактів, міжособистісних стосунків, проте задає їх певна діяльність, опосередковуючи самі стосунки. Міжособистісні стосунки виявляються у тих чи інших конкретних діях, діяльності, стилі спілкування. Останні складають другу складову способу життя – *поведінкову*. Маємо на увазі практику догляду за дитиною (від особливостей вигодовування до варіації форм співпраці батьків та дітей); особливості та характер реалізації дисциплінарних впливів; специфіку сімейного спілкування (від загальних зовнішніх характеристик спілкування до змістовного їх наповнення). Ця складова відображається у таких психологічних категоріях, як: «діяльність», «дія», «операції», «спільна діяльність», «стиль спілкування», якими описується кожна взаємодія батьків з дитиною, їхні вчин-

ки, спонукання, способи заохочення, підтримки, схвалення та реалізації осуду та покарання.

Когнітивна складова способу життя сім'ї охоплює уявлення та погляди батьків на спосіб життя сім'ї та психічний розвиток дитини (у цілому та зокрема – емоційний, пізнавальний, волевий, мотиваційний тощо). Це можуть бути уявлення, що втілюються у безпосередній поведінці та спілкуванні батьків з дітьми (І.С.Кон, Л.Ф.Обухова, С.Л.Рубінштейн, С.Русова, С.Л.Соловейчик, К.Ушинський, К.Чуковський), інтелектуальні конструкції (З.Фройд), життєві стратегії (Л.І.Анциферова), а також так звані «наївні теорії» чи наївно-психологічні теорії (М.Грушевський, Е.Г.Ейдемільер, В.В.Юстицький). Особливе місце у цьому контексті займає пласт знань, що накопичувались у рамках такого напрямку як «народна психологія», яка включає у себе уявлення та стратегії батьківсько-дитячих стосунків, виховні лінії та конкретні прийоми, засоби розвитку (ігри та забави, колісанки та потішки, іграшки тощо), алгоритмів забезпечення наступності у виховному процесі, передачі досвіду. Народна психологія, за визначенням П.Хейманца, є напрямком психології, котра визначається системою поглядів та вірувань пересічних людей, що не мають спеціальної освіти, безпосередньо не є пов'язаними з академічною наукою. Представники народної психології відстоюють право на її існування водночас з психологією академічною, переймаючись дослідженням процесів розвитку уявлень та поглядів батьків, а також віддзеркалення цих уявлень і поглядів у тих чи інших формах поведінки дітей у родині та дитячих співтовариствах у цілому. Аналіз праць, що представляють цей напрямок, значною мірою допомагає прояснити особливості уявлень батьків про родину, дитячий розвиток, уключаючи пренатальний, з'ясувати механізм виникнення подібних уявлень та яким чином вони впливають на те, у який спосіб поведуться батьки з дітьми, тобто визначають виховну стратегію протягом різних вікових періодів дитини, залежно від її індивідуальних особливостей. Можна також з'ясувати деякі деталі процесу перебігу розвитку дитини залежно від тієї чи іншої стратегії поведінки батьків, інтуїтивної психотерапевтичної практики спілкування з «особливими» дітьми, специфіки передачі досвіду батьківства тощо. Вважаємо, що саме когнітивний компонент може посідати ключові позиції у способі життя родини. Об'єм знань та рівень очікувань, своєрідність поглядів та вірувань батьків, матерів, їхні уявлення про специфіку розвитку дитини та

чинники, які його визначають – усе це, втілюючись і реалізуючись у повсякденній поведінці батьків, емоційно забарвленому спілкуванні, покликане спричиняти суттєвий вплив на формування тих чи інших особливостей психіки дитини. Можна спробувати виокремити певні структурні компоненти способу життя дитини, які впливають на характер міжособистісних стосунків у сім'ї та поза нею: моральний (орієнтація на дотримання певних моральних норм і правил поведінки); ціннісний (орієнтація на певні цінності та принципи); поведінковий (виражається у звичках, стійких способах реагування на різні соціальні ситуації та стосунки); когнітивний (пов'язаний зі змістом картин світу, пізнавальних процесів і стереотипів); комунікативний (дотримання певної комунікативної програми поведінки; конкретна комунікативна дія, вчинок).»Середовище, що виховує» (Я.Корчак) визначає умови та потенціал можливостей сім'ї, котрі сприяють розвитку активності (чи пасивності) дитини, її особистісної свободи (чи несвободи, залежності). У першому випадку можна передбачати наявність елементів екологічності сімейного середовища та відповідного йому способу життя, у другому – навпаки його неекологічності. Українська дослідниця О.Л.Кононко оцінює середовище з позиції корисності його для розвитку дитини, вважаючи за необхідне наголошувати на важливих для особистісного розвитку дитини параметрах: переживаннях, вольових проявах, самосвідомості, базових особистісних якостях, інтересах, світогляді. Неєкологічність ззовні благополучної сім'ї вказує на те, що дитина знаходиться поза полем щирої батьківської уваги та турботи, безумовної батьківської любові, а лише у системі формальної сімейної комунікації, ритуалу.

Сімейне середовище, що об'єднує елементи, котрі сприяють розвитку функціонального стану організму дитини, її адаптаційних ресурсів, опірності до негативних впливів, досягненню і підтриманню емоційного комфорту, відповідності внутрішнього світу основам гармонії, а також закладають базис саморозвитку, або, послуговуючись поняттям, уведеним в обіг Г.С.Костюком, саморуку, можна назвати здоров'язберігаючим та здоров'язрозвивальним, чи лаконічніше – розвивальним середовищем.

Наукові дослідження, а також консультативна психологічна практика свідчать про накопичення даних про посилення психологічного дискомфорту дитини не стільки та не тільки у так званих неблагополучних сім'ях, скільки у зовні благополучних. Виникнення таких ситуацій по-

в'язане з дедалі більш розповсюдженим серед дітей та підлітків станом психологічної самотності, спричиненим дефіцитом функції спілкування та емоційною бідністю взаємодії батьків та дітей, ненасиченістю глибиною стосунків з «важливими іншими» (Дж.Коуен, А.Маслоу), психологічною «занедбаністю», а також покину тості дитини на відкуп сучасним ЗМІ, комп'ютерним іграм, гаджетах (М.А.Куртишева, Н.Е.Маркова, О.В.Петрунько, В.Б.Слезін).

За свідченням даних досліджень В.В.Абраменкової, А.А. Адрущакевич, Б.С.Братуся, А.І.Захарова, О.В.Данчевої, Ю.М.Швалба, Є.Ю. Шулакової, моральне, духовне нездоров'я батьків, їх нездоровий спосіб життя та аморфні чи утилітарні цінності, що лежать у його основі, мають тенденцію відновлюватися у дітях, віддзеркалювати специфіку змісту і форм сімейного середовища. На наше переконання, саме сім'я як найважливіше життєве середовище дитини, у якому відбувається співрозвиток і співдетермінація її членів, має бути у центрі уваги державних інститутів та прицільних наукових теоретичних та практико зорієнтованих досліджень.

Найважливішою має стати орієнтація на оздоровлення способу життя родини як комплексної характеристики, що значною мірою детермінує психічний та особистісний розвиток сучасної дитини й своєрідно розкривається через єдність емоційної, когнітивної та поведінкової складових.

Список використаних джерел

1. Абраменкова В.В. Социальная психология детства, «ПЕР СЭ»/ В. В. Абраменко. — М., 2008. — 431с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М.Андреева. — М: Аспект Пресс, 2010. — 368с.
3. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу/ М.Грушевський —К.: «Либідь», 2006. —253с.
4. Калмыков А. Введение в экологическую психологию / А.Калмыков [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ehopsy.mrezha.ru/>.
5. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні/ Наук. ред. О.Л. Кононко. —К.: Ред.журн. «Дошкільне виховання»,2003. — 243с.
6. Крутий К.Л. Феномен образовательного пространства дошкольного детства/ К.Л.Крутий // Дошкільна освіта—2011. —№1(32). — С.13—32.
7. Панов В. И. Экологическая психология. Опыт построения методологии/ В.И.Панов. — М.: Наука, 2004. — 196с.
8. Рудоміно-Дусятська О.В. Екологічно-орієнтований спосіб життя як предмет психологічного дослідження / О.В.Рудоміно-Дусятська // Актуальні проблеми психології: 36.наук.праць Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка. — К. — Т.7. — Вип.28 — С.192—199.
9. Швалб Ю.М. Еколого-психологічні виміри способу життя / Ю.М.Швалб //Актуальні проблеми психології: 36. наук. праць Ін-ту психології ім.Г.С.Костюка НАПН України — К. — Т.7. — Вип.5.— Ч.2. — С.294—301.

ВОВЧИК-БЛАКЫТНА О. О.

СПОСОБ ЖИЗНИ СЕМЬИ КАК ДЕТЕРМИНАНТА РАЗВИТИЯ РЕБЕНКА

В статье рассматривается образ жизни семьи в пространстве многоуровневой системы «человек-среда». Образ жизни семьи представлен в качестве комплексной характеристики, детерминирующей психическое и личностное развитие ребенка и раскрывается через единство эмоциональной, когнитивной и поведенческой составляющих.

Ключевые слова: образ жизни, среда, психическое развитие ребенка, компоненты образа жизни семьи, развивающая среда.

VOVCHIK-BLAKYTNA O.O.

METHOD OF FAMILY LIFE AS A CHILD DEVELOPMENT DETERMINANT

In the article the way of life of the family in the space of a multi-level system of «human environment». Lifestyle Family is presented as a complex characteristic, determines the mental and personal development of the child and is revealed through the unity of the emotional, cognitive and behavioral components.

Keywords: lifestyle, the environment, the mental development of the child, the components of family living, developing environment.

Стаття надійшла до редколегії 20.02.2013 року.

УДК 159.9.072.533

ВОЛОШЕНКО Н. О.

Маріупольський державний університет

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ ПІДЛІТКІВ ДО БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті представлено авторську методику, діагностики рівня особистісної готовності підлітків до безпечної поведінки. Обґрунтована актуальність дослідження цього феномену у психологічній науці. Описані етапи розробки методики та результати перевірки надійності і валідності діагностичного матеріалу.

Ключові слова: готовність, безпека, поведінка, ризик.

Проблемам безпеки життєдіяльності приділяється чимало уваги. Це пояснюється тим, що статистика свідчить про постійне зростання дитячого, й особливо підліткового, травматизму. Часто підлітки отримують травми з власної провини, і це зумовлено, у тому числі, і психологічними причинами. Тому дуже актуальним сьогодні є вивчення проблем психологічної готовності особистості до безпечної поведінки як системоутворюючого чинника, котрий детермінує ймовірність отримання травми людиною.

Особистісна готовність до безпечної поведінки (ОГБП) у підлітковому віці вивчається нами як чинник, що повинен призводити до підвищення безпеки життєдіяльності і зниження рівня травматизму у підлітків. Це явище представляє собою не якийсь певний стан готовності до конкретної дії, а є стійким особистісним утворенням, що детермінує поведінку людини у цілому [3].

Для діагностики рівня ОГБП у підлітків ми використовували метод проєктивних ситуацій. На наш погляд, саме цей метод може надати інформацію про внутрішню готовність особистості діяти певним чином. Виражаючи ступінь своєї згоди з різними оцінками небезпечної поведінки

інших, учні відображають своє ставлення до такої поведінки.

Розробка цієї методики складалася з декількох етапів згідно з основними вимогами психометрики [6]. На **першому етапі** перед нами стояли завдання розробки теоретичного конструкту методики, спрямованої на діагностику рівня ОГБП підлітків, на основі досліджених теоретичних положень, а також підготовки стимульного матеріалу оригінальної психодіагностичної методики. Для вирішення цих завдань потрібно було проаналізувати співвідношення психологічної характеристики, що діагностується (ОГБП), з іншими психологічними якостями і властивостями. Для цього було складено детальний опис властивості, що діагностується, після чого було проведено підбір синонімів та антонімів до цієї характеристики. Це дозволило нам скласти тезаурус характеристик ОГБП, що у подальшому допомогло нам визначитись з напрямком запитань стимульного матеріалу та підбором методик, які було використано для перевірки валідності оригінальної методики.

Після складання тезаурусу характеристик, що діагностуються, було прийняте рішення дослі-